

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Računalništvo in informatika v JLA

(Ali je kranjska »Iskra Delta« propadla zaradi konkurenčnega boja svetovnega kapitala in obveščevalnih služb za primat na področju računalništva in informatike?)

Nekje po letu 1982 mi je prijatelj polkovnik Špiro Niković, poveljnik kranjske planinske brigade, ponudil nenavadno stvar: enega od prvih računalnikov »Iskre« iz Kranja! Pogoj je bil, da skušam JLA zainteresirati za njihov vrhunski izdelek. Osebnostno za nekaj takega seveda nisem imel pogojev, zato sem o tem obvestil svojega načelnika (Varnostne uprave Zslo) v Beogradu, ki je naročil, naj zadevo spremljamo in mu poročamo. Dobili smo dovoljenje, da na svojem oddelku Varnostne službe 9. armade poskusno uporabimo novi »Iskrin« računalnik.

Iskrin računalnik »Partner«

(Vir: Google, slike)

Delovodjo smo zato poslali v Kranj na tridnevni tečaj računalništva. Praporščak Boro je v povratku s seboj pripeljal tudi računalnik in nam predstavil njegove odlike. Ker je šlo za poskusno uporabo, smo seveda uvedli t. i. dvojno evidenco določenih podatkov. Z uporabo računalnika smo seznanili tudi armadnega poveljnika Branka Jerkiča, generalpolkovnika.

Po treh mesecih smo poslali prvo poročilo, bolj skopo, po šestih pa že obširnejšo. Seveda pozitivno in s priporočilom, da JLA nabavi in uvede računalnik v uporabo. Odgovora nismo dobili, kmalu zatem pa nas je obiskala delegacija EI iz Niša, kateri smo demonstrirali uporabo »našega« računalnika.

Več kot leto dni nismo vedeli kaj se dogaja ... Zato nekaj »zgodovinskih« podatkov.

Računalništvo se je v SFRJ začelo razvijati konec šestdesetih let. Ob pomoči zveznih, predvsem pa republiških organov, sta bila nosilca razvoja inštituta »Jože Štefan« iz Ljubljane in »Mihajlo Pupin« iz Beograda, seveda pa tudi ljubljanska »Elektrotehna«, kranjska »Iskra« in EI v Nišu. Uspehi so bili nedvomni, saj je maršal Tito že maja 1978 prejel za rojstni dan iz Slovenije nenavadno darilo – računalnik »Delta 340«. To je bil tudi povod, da je JLA začela načrtovati uvajanje računalniškega sistema, posebno še, ko so Američani prepričali maršala Tita, da bodo v prihodnosti odločilno vlogo imeli računalniki, ne pa letala in tanki! Ameriški IBM je šele 1981 predstavil prvi osebni računalnik. Torej, Američane smo prehiteli za tri leta!

Kakšen je bil razvoj računalništva v svetu pa zgovorno pričajo naslednji podatki:

- 1946 je ameriška vojska dobila prvi računalnik »Eniac«, ki je imel 18 tisoč elektronk in je tehtal 70 ton;
- 1947 je v Bellovem laboratoriju v ZDA izumljen tranzistor;
- 1965 so v ameriškem Intelu izumili integrirano vezje (množica tranzistorjev na čipu);
- 1971 v Intelu izumijo mikroprocesor (cela CPE na čipu) – izdelali 4-bitni procesor Intel 4004, pa je tako računalnik postavljen na mizo;
- 1981 IBM izdela prvi osebni računalnik (PC), vreden 3.000 \$ dolarjev.

Tudi v civilnem sektorju se je po letu 1982 računalništvo hitro uvajalo, saj je računalnik lahko obdelal veliko količino podatkov v zelo kratkem času. Nekatera večja podjetja v Sloveniji so nabavila ameriške računalnike IMB – 360/20 in z veliko truda entuziastov, zlasti matematikov, prvih računalničarjev - programerjev uvajala in opravljala računalniške storitve za svoje potrebe in potrebe drugih uporabnikov. V informatiko je bilo vloženo veliko truda in znanja, da so se najprej razčlenile in izdelale vse potrebne operacije softvera, od metode izbora aplikacij do metod dela pri definiranju problemov in organizacijskih nalog, programiranju in obdelavi vseh uporabljenih podatkov. Že tedaj so bile osvojene sodobne metode mrežnega planiranja razvojnih nalog, izračunov, preizkusov in meritev, prenos geslovnikov za vse vrste dokumentacije, kode šifriranja, izdelava vseh vrst ekonomskih izračunov in kalkulacij, skratka vseh vrst EOP.

Takratna republiška vlada je 1982 ustanovila podjetje »Iskra Delta«, ki je 1983 že razvila računalnik »Partner«, prvi računalnik v Evropi. Leta 1985 je bil izdelan računalnik »Triglav«, eden prvih multiprocesorskih računalnikov na svetu. Leta 1986 je v Stegnah pri Ljubljani začela z delom tovarna »Iskra Delta«, v Novi Gorici pa tudi šola za računalničarje. Otvoritve se je udeležil tudi novi poveljnik 9. armade generalpodpolkovnik Svetozar Višnjić, iz Beograda pa je bil prisoten generalmajor Života Panić.

Nekaj časa je kazalo, da se bo kranjska »Iskra« uveljavila v JLA, saj je 1988 v novosadskem korpusu izvedena poveljniško-štabna vaja, kjer so informacijsko

podporo nudili »Iskrini« računalniki »ID-800« in »Triglav«. Ker se je vaja izvajala v klimatsko neurejenih zakloniščih, »Iskrini« računalniki niso dobili pozitivne ocene. Čeprav je Ljubljčan ing. Alojz Vesič (1931-1994) postavljen za pomočnika načelnika GŠ JLA za elektroniko in zveze, ni mogel odločujoče vplivati na sprejem »Iskrine« tehnologije.

Prevladali so interesi ameriške korporacije »Honeywell« (kasneje »Bull Systems«) v Srbiji, ki je kooperirala z EI Niš, z njo pa je bil močno povezan tudi generalmajor Milan Zaklan, načelnik Uprave za informatiko v GŠ JLA. Tako je dejansko ameriška firma zaprla pot kranjski »Iskri« v JLA, kot nekakšno kazen za uspešen »Iskrin« prodor na Kitajsko.

V JLA so začeli uvajati računalnike iz EI Niš. Zaradi tega je tudi prišlo do zamude pri informatizaciji in avtomatizaciji poveljniških in drugih bojnih elektronskih sistemov. Tako se je nekako začela tiha konkurenčna vojna med domačo in tujo (ameriško) elektronsko industrijo.

Zgodba je večplastna. Namenska proizvodnja v »Iskri« za potrebe JLA ni potekala samo glede uvajanja računalnikov, temveč tudi na drugih področjih elektronske tehnike. Zlasti je šlo za laserske merilnike na tankih in protiletalskih topovih, tudi v kooperaciji s švedskim gigantom »Boforsom«. Izjemni so bili tudi uspehi glede radijskih zvez (RUP-9) in digitalnih telefonskih central. Spomnim pa se, da so se »iskraši« najbolj veselili, ko so, prvi v Evropi, usvojili proizvodnjo optičnega kabla (fibra).

V »Iskri« je obstajal zelo inovativen »vojaški« oddelek (majorji Radosavljevič, Čuk in drugi) v katerem je bil prisoten tudi varnostni častnik JLA, ki je prvenstveno skrbel za zaščito podatkov in postopkov pri načrtovanju in uvajanju novih proizvodov in tehnologij. V osemdesetih letih sta se na tem položaju nahajala izkušena protiobveščevalca in polkovnika Anton K. in Viktor K, nazadnje pa podpolkovnik Vladimir L.

Kranjska »Iskra« je imela tudi vsestransko podporo JLA, zlasti Uprave za vojaško industrijo (polkovnik Stamatović) in direkcije SDP (polkovnik Šušnjar).

Dosežki kranjske »Iskre« na vojaškem in tudi civilnem področju elektronike so evidentni in priznani. Zato se mnogi čudijo kako in zakaj je »Iskra« sploh propadla. Odgovor naj bi nam nudila knjiga z naslovom *Hladna vojna in bitka za informacijsko tehnologijo* Janeza Šturbeja, nekdanjega direktorja »Iskra Delta Computers« v obdobju 1982–1989. Avtor navaja, da je »Iskra« uspela predvsem zato, ker je imela odličen razvojni oddelek in ambiciozne mlade kadre. Načrtno so sodelovali z inštitutom »Jožefa Štefana« in elektrotehnično fakulteto v Ljubljani. No, sodelovali so tudi s tujino, predvsem z Američani. Povzemam nekaj podatkov.

Prvi računalnik »Partner« so sestavili istočasno kot ameriški gigant IBM! To je bila velika zmaga, vendar domača politika se tega ni zavedala. Ugled »Iskre« je strmo naraščal in naenkrat so se v Kranju znašli Kitajci. Njihovih 120 inženirjev, ki so delali v policiji, so se 1985 učili, kako se streže elektroniki.

Šturbej navaja, da so tedaj vsi kupovali ameriške procesorje, Intelove, ki jih je kontrolirala NSA. Pod njeno kontrolo pa niso bili samo proizvodi, temveč tudi znanstveniki in razvojni načrti. Brez sodelovanja z Američani ne bi v začetku uspeli s prodorom na tuja tržišča. Ker pa je »Iskra« tudi prehitela ne samo tuje firme, temveč tudi ZDA, je na kraju morala »zaustaviti konje« ugotavlja Šturbej.

No, pred tem je »Iskra« na Kitajskem izvedla 1985 veliki projekt izgradnje policijskega telefonskega omrežja, ko so med seboj povezali deset največjih kitajskih mest oz. policijskih uprav. Namreč, na zagrebškem velesojmu 1984 so kitajski predstavniki videli »Iskrine« računalnike in telefonske visokofrekvenčne postaje, pa so na presenečenje vseh, sklenili posel. Pogodbo je podpisal Stane Dolanc, kot takratni zvezni minister za notranje zadeve. Vendar je nastala panika, saj so Američani zahtevali predstavitev, ali gre tudi za izvoz njihovih komponent na Kitajsko. Ameriška NSA je bila šokirana, saj si niso mogli predstavljati, da bi neka mala firma iz Slovenija lahko izvajala donosne posle v tako veliki državi. Samo po sebi je bilo umevno, da so se ameriška in druge obveščevalne službe vključile v kontrolo »Iskre Delte«.

Z druge strani pa so ukrepali tudi domači varnostni organi. Republiška Sdv je prevzela dodatne ukrepe varnostne zaščite, namenski del oz. vsi vojaški programi pa so prišli leta 1979. pod zaščito Varnostne službe JLA

Šturbej v enem intervjuju sicer navaja, da »Iskra Delta« ni propadla sama po sebi, temveč so jo menda »uničili fante, ki so v Sloveniji in Beogradu delali za Cio«! Namreč, projekte na Kitajskem ni več dobila »Iskra«, temveč firme iz Srbije skupaj z Američani! Kasneje naj bi si »Iskro« razdelili po republikah. Februarja 1990 je »Iskra Delta« končala v stečaju, kupila pa jo je firma »Daimond« oz. skupina sedmih poslovnežev iz novogoriškega »Hita«!

Verjetno je malo pretirana navedba avtorja knjiga, da je nad njim »držal roko« načelnik Kos-a oz. Varnostne službe JLA, saj je v »Iskra Delti« bil formacijsko postavljen varnostni častnik, ki je bil neposredno odgovoren načelniku varnosti Vojaško-gospodarskega sektorja (polkovnik Mirko Komadina, prej na službi v Ljubljani) v Varnostni upravi JLA.

Tudi moja izkušnja, ki sem jo navedel v začetku tega članka dokazuje, da načelnik Varnostne uprave JLA vseeno ni imel odločilne besede, saj so zatem tudi pri formiranju Uprave za informatiko GŠ JLA prevladali republiški in še kakšni drugi obveščevalni interesi, ki se danes predstavljajo kot lobisti!

Knjigo Janeza Šturbeja pa si je vredno prebrati, saj avtor še pravi, da se nekaj podobnega dogaja tudi danes pri nas, ko tujci »kupujejo« naša paradna podjetja oz. ko vladajoče elite »razprodajajo državno srebrnino«!

Seveda pa posredniki pri teh poslih – nikoli se ne predstavljajo kot agenti tujih obveščevalnih služb, zaslužijo mastne denarce! Vse gre po starem in že uveljavljenem načelu podkupovanja: neugotovljenega dne, kraja, osebe in vsote – saj se drugače (javno) podkupnine ne bi niti dajale!

Zdi se mi, da so »napadi na Iskro Delto« bili nekako podobni »napadom na JLA«, le da so se izvajala v zakulisju in brez večje medijske pozornosti in manipulacij!

Namreč, tudi druge panoge namenske (vojaške) industrije, v katerih je JLA rinila v svetovni vrh, so bile onemogočene, ker niso dobile potrebnih kreditov iz tujine. S krediti in obrestmi pa je mogoče vsaki posel in vsako podjetje onemogočiti in tudi uničiti!

Dokaz je kranjska »Iskra Delta«!

No, dokumenti o »fantih, ki so delali za Cio« pa so prav gotovo shranjeni v arhivih Varnostne službe JLA, pa tudi slovenske Sdv. Kdaj bodo objavljeni, pa je odvisno od Srbije! Ali pa tudi ne, saj bo v tem odločala ameriška NSA!